

ТАЪЛИМДА ИНТЕГРАЦИОН МОДУЛ УСУЛЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

У.А. Нуралиев

Чирчиқ давлат педагогика университети ўқитувчиси

Аннотация: мақолада таълимда интеграцион модул усуллари қўллашнинг ўзига хос хусусиятлари ҳақида гап борган.

Калит сўзлар: таълим методлари, таълим технологиялари, инновацион таълим, таълим сифати.

Интеграцион модуллар масалаларини ўрганиш ва муайян маънода, ташкил этилган таълим бирлигининг тегишли асосий интизоми доирасида кенг қўламли билим ва кўникмаларга эга бўлишни таъминлайди. Интеграцион модулларнинг асосий мақсадларидан бири умумий мажмуага киритилган ўқув блокларини асосий, унвони интизом билан боғлашдан иборат. Яъни, бу ерда кўриб чиқилган таълим блокларининг ҳар бирини ташкил этганда, интеграция модуллари улар ичида жой топишлари керак. Уларнинг мақсади - киритилиши лозим бўлган таълим бирликлари билан стратегик бошқарувнинг асосий масалалари ўртасида концептуал ва мазмунли алоқани таъминлашдир. Масалан, таълим мулкни бошқариш бўлими учун стратегик менежмент масалалари билан боғлиқ интеграция функциялари, масалан, ер ва бошқа кўчмас мулк каби, ташкилотни бошқариш учун кенгайтма ресурс сифатида мулквий объектларни тақдим этишни ўрганадиган модуллар томонидан амалга оширилади ва ушбу ресурсларнинг ривожланиш стратегияси бизнес стратегияси ва ташкилот стратегиясига боғлиқ.

Модулларни таснифлашнинг ажратилиши, мослашувчан тақдимот имкониятларини очиш ва таълим бирликларининг таркибини ўзгартириш модули барча модулларнинг модул бўлинмаларининг машғулотларнинг ҳар бир таркибида мажбурий мавжудлиги ва тенг тақсимланишини билдирмайди. Яъни, мавжуд интизомга ёки уларнинг асосий таркибий қисмларига, умумий кўринишдаги таълим курсларига, стандарт модулларнинг мутлақ устунлигига адаптив ва очиқ турдаги модулларнинг йўқлигига имкон бор.

Стандарт модуллар муайян таълим ва мутахассисликдан қатъий назар, тегишли интизомга маълум таълим даражасининг кам миқдордаги билим ва кўникмалар олишни таъминлайди. Стандарт модуллар (ва уларнинг барчаси таълим бўлинмасида бўлиши мумкин) интизомнинг ядросини яратади. Уларнинг интизомга оид ўқув дастурини ташкил этадиган барча модулларнинг умумий таркибида уларнинг кенг тарқалган таркиби олий таълимнинг биринчи босқичидаги университет дастурлари, мутахассисликнинг асосий фанлари, йўналишлари, шунингдек, малака ошириш тизимида ва номзодларнинг

минимал дастурларида интродукцияни ўрганиш ва аналитик курсларини ташкил этиш курсларига хосдир. Одатда, стандарт модуллар илмий ва услубий адабиётлар билан яхши таъминланган ва ўқитувчилардан умумий олий маданият ва билим талаб қилади. Контент режаси стандарт асосий тушунчалар, интизом терминлари, асосий тамойиллар ва тушунчалар, тан олинган моделлар, воситалар, тадқиқот натижалари ва одатдаги мисоллар (ҳолатлар) билан боғлиқ модулларни ўз ичига олиши керак. Масалан, мулкни бошқариш соҳасидаги турли фанлар бўйича стандарт модулларнинг намуналари қуйидагилардан иборат: бошқарув объектлари сифатида танланган синф объектларини таниб олиш учун модуллар (таснифлаш схемалари ва таърифлари, мақсадлари, мақсадлари ва бошқарув мезонлари, асосий хусусиятлари, ташкилот стратегияси ва бошқалар); баҳолаш ва мулкни баҳолаш бўйича (баҳолаш тушунчаси ва тамойиллари, баҳолаш фаолиятини давлат тартибга солиш, баҳолаш услубларини таснифлаш ва қайта кўриб чиқиш, капиталлашув ва дисконтлаш моделлари, ички ва халқаро баҳолаш стандартлари); кўчмас мулкни ривожлантириш бўйича лойиҳани ишлаб чиқиш.

Таълим тизимининг асосий тузилиши ҳам муайян стандарт сифатида кўриб чиқилиши мумкин. Масалан, "Мулкни бошқариш" ўқув бирлашмаси турли хил амалий дастурлар ва қуйидаги тузилмага минимал муҳтож (масалан: мулкнинг комплекси ва ташкилотининг инфратузилмасини бошқариш, кўчмас мулкни бошқариш, давлат ва коммунал мулкни бошқариш ва ҳоказо) [1]:

- объектлар таркиби ва хусусиятлари, бошқарув объектлари ва субъектлари, бошқариш тузилмалари, бошқарув тизимлари умумий иерархиясининг ўрни ва аҳамияти, функционал тизимлар ва бошқалар;

- республика конунлари, идоравий меъёрий-ҳуқуқий асослар, меъёрлар ва нормалар, мулкдорнинг ваколатлари ва мажбуриятлари тизими, давлат рўйхатига олиш ва бухгалтерия ҳисоби, фуқаролик ва маъмурий тартибга солиш, тегишли мулк объектларни бошқаришда норматив-ҳуқуқий асослари;

- иқтисодиёт бошқаруви кўрсаткичлари, шу жумладан: иқтисодиёт бошқаруви кўрсаткичлари, бозорлар, бозор фаолияти ва хусусиятлари, профессионал бозор иштирокчиларининг баҳолаш ва бошқа фаолият соҳалари, инвестиция ва тараққиётни молиялаштириш, тегишли турдаги мулк объектларининг айланмасини тартибга солиш;

- менежментнинг самарадорлиги ва сифати, бошқарув усуллари ва схемалари (аутсорсинг, ишончли бошқарув ва ҳоказо), ижара механизмлари, сотиш ва сотиб олиш механизмлари ва процедуралари, ҳамкорлик, усуллар ва усулларни қўллашнинг бошқарув механизмлари ва лойиҳани ишлаб чиқиш механизмлари, ипотека кредитлари ва бошқа кредитлар.

Мослашув модуллари масалаларни ўрганишни таъминлайди ва факултет ёки мутахассисликнинг ўзига хос хусусияти билан боғлиқ тартибда билим ва кўникмаларни олишни таъминлайди. Мослашув модуллар (уларнинг ўқитиш

блоклари сони бир нечта бўлиши мумкин, лекин юқорида таъкидланганидек, асосий билим тизимини таъминлайдиган стандарт модуллар сонидан анча паст бўлиши мумкин). Мослашув модуллари муайян истеъмолчига интизомга оид ўқув режасини "мослаштирадлар". Уларнинг мавжудлиги олий таълим тизимининг таълим муассасаларида нодавлат бўлмаган мутахассисликлар ва соҳалар учун, айниқса, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш дастурлари учун мажбурийдир.

Мослашиш тури, масалан, бошқарувнинг муайян амалий майдонларининг меъёрий базасини ўрганиш билан боғлиқ модулларни ўз ичига олади. Шу билан бирга, менежментнинг қонунчилик базасидаги (ташкilotларни бошқариш, корпоратив бошқарув, ер ва мулк муносабатлари ва мол-мулкни бошқариш ва бошқалар) асосий қоидаларини билиш, стандарт модулларнинг мазмуни мавжудлигига эътибор бериш керак. Минтақавий, секторал ва бошқа муаммоли йўналишдаги соҳаларда меъёрий-ҳуқуқий тартибга солиш мослашувчанлик модулларининг мазмунини ташкил этади. Хусусан, мулкни бошқаришнинг турли йўналишлари бўйича таълим модуллари касбий фаолиятнинг идоравий ва корпоратив стандартлари бўйича махсус (аудитория мутахассисликларига мувофиқ), савдо айланмасини тартибга солишнинг нормалари ва нормаларини, тегишли бозор сегментларида бизнесни ташкил этиш ва ривожлантиришга йўналтирилган мослашув сифатида қўлланилади, шу жумладан ижара, сармоя, ривожланиш ҳам уларнинг хусусияти ҳисобланади.

Юқоридагиларга қўшимча равишда, интеграция модуллари, агар керак бўлса, таълим бўлинмалари ва тегишли соҳалар ўртасида маълум алоқаларни ўрнатиш учун мўлжалланган. Бу кўпинча универсал моделларга, дастурий таъминот ва аппаратга асосланган концептуал ёндашувларни ва тадқиқот воситаларини ўргатишга мўлжалланган мазмун ва мақсаддаги турли фанларнинг модуллари учун энг хосдир. Бунга, масалан, қарор назарияси тушунчалари ва усуллари, инвестицион таҳлил, эксперт-статистик моделлаштириш ва рискларни бошқариш бўйича кенг қўлланиладиган ёндашувлар киради. Мулкни бошқариш бўйича таълим блокада рискларни баҳолаш ва таҳлил қилиш (ривожланишни бошқариш учун қўлланиладиган), бошқарув самарадорлиги ва сифати, барқарор ривожланиш масалалари билан боғлиқ модуллар киритилади.

Махсус модуллар интизомнинг тор ўзига хос томонларини ўрганиш ва махсус билим ва кўникмаларга эга бўлишни, шу билан бирга, таълим даражасини, факультетнинг профилини ёки мутахассислик даражасини, ушбу масала долзарблиги даражасини ҳисобга олади. Бу ўқув жараёни ва унинг ўқув дастурларини профессионал дунёнинг тезкор эҳтиёжларига жавоб беришнинг бир туридир. Шунинг учун, махсус модуллар, кўп жиҳатдан, кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини оширишнинг қисқа муддатли курсларига хос бўлади.

Ўзларининг ихтисослашган характериға кўра бундай модулар мослашув модуларига бириктирилган.

Университет ўқув дастурларида улар предметларига катта ҳисса қўша оладилар ва талабаларнинг келажакдаги рақобатбардош афзалликлари таркибий қисми сифатида махсус касбий масалаларга қизиқишларини қондирадилар. Масалан, мулкни бошқариш бўйича ўқув дастурларида, махсус модуларда кўчмас мулкка ва унга тегишли битимлар бўйича ҳуқуқларни давлат рўйхатиға олиш масалаларини батафсил ўрганишға мўлжалланган модулардан фойдаланиш мумкин. Бу, бир томондан, тегишли республика қонун ва тегишли қоидаларға асосланиб, муайян муаммоларнинг жуда тор махсус рўйхати. Аммо, бошқа томондан, амалдаги фаолият ва йирик корпорацияларнинг хали кенг тарқалган қонунчилик базаси бўлмаган даврда шаклланган кенг қўламли кайта ташкил этилишида муҳим аҳамият касб этмоқда, улар учун давлат рўйхатиға олиш институти ўзларининг мол-мулкларини қонунийлаштиришни ва ислоҳотларнинг ишончли ҳуқуқий асосини таъминлайди. Ҳисобға олиш тартибини тўлиқ ташкил этгунига қадар

бундай махсус модулға бўлган талаб бир неча йил давом этади. Кейин унинг тузилмаси ва ҳажми стандартлаштирилиши мумкин ва модул ўзини саноат синфи ёки касбий таълимнинг бошқа белгилари бўйича мувофиқлаштири-ладиган синфға ўтказилади.

Кўп жиҳатдан очиқ модулар муаллифлик сифатиға эгадирлар. Улар таърифи бўйича динамик ва тезкор тузатиш ва ривожланишни таъминлаши керак. Улар келажакда модуларнинг янада барқарор синфларига ўтишларини тахмин қилишади. Шундай қилиб, интизомнинг асосий муаммолари бўйича инновацияларни ишлаб чиқишда, кейинчалик очиқ модулар стандартларға айлантирилиши мумкин.

Мулкни бошқариш фанларидаги модулар (стратегик менежментнинг корпоратив бошқарув муаммолари билан чамбарчас боғлиқ бўлган магистр даражаси) корпоратив тузилмаларда инфратузилма ресурсларининг роли ва ўрни ва таркибий ўзгаришларни ўрганишға қаратилган очиқликнинг мисоли бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Умуман олганда, очиқ модуларнинг мавжудлиги, уларнинг мазмуни ва ўзига хос иловалари бўйича уларнинг улуши ва хилма-хиллиги, ўқишнинг инновацион даражасининг кўрсаткичи ва ўқитувчининг инновацион йўналиши сифатида хизмат қилиши мумкин бўлган афзаллик томонидир.

Очиқ модул доирасида талабаларнинг ташаббуслари намоиши ва мустақил иш натижаларига конструктив ҳисса қўшиш имкониятлари кенг очилмоқда. Очиқлик тамойили нафақат таълим тизимиға киритилган модуларнинг мослашувчан модификациясини, балки янги очиқ модуларнинг тенг равишда ҳаракатланишини ҳам таъминлайди. Бу, хусусан, операцион мослашувларни қўллаб-қувватловчи мослашувчан ташкилий механизмдан ва

ўқув блокларига янги модулларни жорий этишдан иборат деган хулосага олиб келади. Бунга ажратилган фоишлар квотасини либераллаштириш, шу жумладан, дарс хажмига (мустақил машғулотлар ҳажмига) ва очиқ модулларнинг марказига нисбатан эришиш мумкин.

Ўзгартирилган таълим модуллари мажмуаси, керакли ривожланиш билан, келажакда янги мутахассисликнинг баъзи стандартларига ёки талабаларнинг профессионал ихтисослашувига жавоб беради.

АДАБИЁТЛАР:

1. Abdullaev PhD, A., & Ochilov, O. (2021). ACCOUNTING AND ANALYSIS OF INVESTMENTS UNDER ACTIVE INVESTMENT POLICY: NECESSITY, PURPOSE AND OBJECTIVES. *International Finance and Accounting*, 2021(2), 29.
2. Qodirov, M. M., Ochilov, O., & Voxidov, E. (2020). UMUMTA'LIM MAKTABLARI VA AKADEMIK LISEYLARDA FIZIKANI O 'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH MASALALARI TO 'G 'RISIDA. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL*, 1(1), 1-11.
3. Қодиров, М., Очилов, О., & Вохидов, Э. (2020). УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИ ВА АКАДЕМИК ЛИЦЕЙЛАРДА ФИЗИКАНИ ЎҚИТИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ ТЎҒРИСИДА. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL*, 1(1), 1-11.
4. Очилова, О. О., Очилов, О., & Гуламов, Р. А. (2020). ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОПУСКАНИЯ ПОЛЯРИЗОВАННОГО СВЕТА ЧЕРЕЗ ДВУХСЛОЙНУЮ МАГНИТНУЮ СТРУКТУРУ. *Наука, техника и образование*, (10 (74)), 6-10.
5. Очилов, О., Мисиров, Ш. Ч., Абдуллаев, Ж. Э. У., & Туропов, М. Т. (2020). АВТОМАТИЗИРОВАННЫЙ ТРЕНАЖЕР ДИНАМИЧЕСКОЙ ПЛАТФОРМЫ ТЯЖЕЛЫХ ТРАНСПОРТНЫХ МАШИН. *Наука, техника и образование*, (10 (74)), 23-27.
6. Мирсаатов, Р. М., Очилов, О., Абдуллаев, Ж. Э. У., & Кенжаев, А. А. (2019). Устройство для определения шелконосности коконов без их взрезки. *European science*, (6 (48)), 30-36.
7. Мирсаатов, Р. М., Очилов, О., Сайалиева, Ш. С., & Махмудова, Д. Х. (2018). УСТРОЙСТВО ДЛЯ КОНТРОЛЯ И АНАЛИЗА КАЧЕСТВЕННЫХ ПАРАМЕТРОВ ШЕЛКОВИЧНЫХ КОКОНОВ БЕЗ ИХ ВЗРЕЗКИ. *Интернаука*, (14-2), 19-22.
8. Очилов, О. (2018). Фотоупругая и ростовая оптическая анизотропия эпитаксиальных пленок редкоземельных ферритов-гранатов. *Вестник науки и образования*, 1(1 (37)), 5-8.
9. Kadirova, Z. Z. (2022). Periphrases of human nature in alisher navois prose works. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, (6), 381-383.

10. Кадырова, З. З. (2021). Лексические издания в формировании перифраза о первом перифразе в прозе Алишера Навои. *Журнал филологических исследований*, 6(1), 17-23.
11. Кадырова, З. З. (2021). Некоторые комментарии к интерпретации и противопоставлению аспектов терминов перефразирование и перифраз. *Теоретическая и прикладная наука*, 1(6), 486-489.
12. Qodirova, Z. Z. (2019). Perifraza obrazli idroq mahsuli. *Ilm sarchashmalari*, 1(1), 54-57.
13. Kadirova, Z. Z. (2021). Alisher Navoiyning nasriy asarlarida insonga xos xususiyatlarni ifodalovchi perifrazalar. *Ilm sarchashmalari*, 2(2), 176-178.
14. Bazarova, E., & Kadirova, Z. (2020). Practical knowledge of the stone names in linguistics. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(1), 178-181.
15. Kadirova, Z. Z. (2022). Alisher Navoiyning nasriy asarlarida perifrazalar. *Monografiya*, 1(1), 120.
16. Kadirova, Z. Z. (2022). Lithosonyms used in the works of Alisher Navoi. *NeuroQuantology*, 10(10), 1907-1913.
17. Kadirova, Z. Z. (2022). Stable compounds in the works of Alisher Navai (example of periphrases). *NeuroQuantology*, 10(1), 1899-1906.
18. Kadirova, Z. Z. (2022). The role of the names of precious stones in the formation of anthroponyms in the Uzbek language. *International Scientific Journal Theoretical & Applied Science*, 1(1), 182-187.
19. Kadirova, Z. Z. (2021). Alisher Navoiy nasriy asarlaridagi perifrazalarning ifoda shakllari. *Ustozlar Uchun*, 2(2), 3-5.
20. Kadirova, Z. Z. (2020). Litosonyms in the Work of Mahmud Kashgari Devonu Lugatit Turk. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 3(3), 1-3.
21. Қамбарова, Ш. А. (2021). Совет харбий қўшинлари таркибида “орқа қўшинлар” ни ташкил топишининг ижтимоий-сиёсий сабаблари. *Academic research in educational sciences*, 2(Special Issue 1), 478-484.
22. Qambarova, S. A. (2020). Partiya tashkilotlarida kadrlarga munosabat (1917-1940 yillar misolida). *Academic research in educational sciences*, (2), 296-305.
23. Камбарова, Ш. А. (2017). История печати в Туркестане. *Молодой ученый*, (4-2), 15-16.
24. Қамбарова, Ш. А. (2014). XX асрнинг 20-30 йилларида олиб борилган маданий сиёсатнинг халқ қ имиз маънавий ҳ ҳ аётига таъсири. In *Сборники конференций НИЦ Социосфера* (No. 22, pp. 157-161). Vedecko vydavatel'ske centrum Sociosfera-CZ sro.
25. Камбарова, Ш. А., & Абуназаров, Л. М. (2016). "Сплошная коллективизация": понятие и меры по её проведению в средней Азии. *современные подходы к трансформации концепций государственного регулирования и управления в социально-экономических системах* (pp. 89-91).

26. Matyokubova, S. (2022). Effectiveness of using authentic materials in teaching foreign languages. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 6(6), 308-317.

27. Матёкубова, Ш. А. (2021). Халқаро ва миллий сертификат имтихонларига таёрланиш жараёнида замонавий технологияларнинг ўрни. *Academic research in educational sciences*, 2(CSPI conference 2), 221-225.

28. Матёкубова, Ш. А. (2020). Альтернатива узбекских и английских пословиц. *Экономика и социум*, (1), 576-578.

29. Matyoqubova, S. A. (2020). O'zbek xalq maqollari va ingliz xalq maqollarining tarbiyaviy ahamiyati. *Academic research in educational sciences*, (3), 911-915.